

Alle
meisjes
naar
school!

Plan
Elk kind telt.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Korte inhoud	3
2. Onderwijs voor meisjes: de sleutel tot armoedebestrijding	5
3. Een volledige cyclus gratis en kwaliteitsvol onderwijs	7
4. De oorzaken van genderverschillen in het onderwijs	9
5. Wat is er nodig opdat meisjes naar school gaan, er blijven en iets leren?	13
6. Belgische overheid en kwaliteitsvol onderwijs voor meisjes	16
7. Aanbevelingen	20
8. Onze programma's in Laos en Niger	21
Eindnoten	23

Voorwoord

Onderwijs voor meisjes is één van de meest effectieve manieren om bij te dragen aan armoedebestrijding en de ontwikkeling van individuen, families, gemeenschappen en landen in het Zuiden. Dit blijkt niet enkel uit talloze studies, het is ook een dagelijkse vaststelling van Plan België in haar programma's in het Zuiden.

Investeren in onderwijs voor meisjes is echter in de eerste plaats investeren in hun fundamentele rechten; in de gelijke rechten van alle kinderen, jongens en meisjes; in het recht op onderwijs maar tegelijkertijd ook in alle andere rechten die meisjes dankzij een betere scholing kunnen realiseren: hun recht op gezondheid, op een eigen mening, op bescherming tegen uitbuiting en geweld.

In het kader van haar driejarencampagne 'Kwaliteitsvol onderwijs voor kinderen in het Zuiden' is het dan ook logisch dat Plan België na de focus op kleuteronderwijs (2010) en de kwaliteit van het onderwijs (2011), dit jaar de nadruk legt op het belang van gelijke onderwijskansen voor meisjes met haar campagne "Alle meisjes naar school!".

Op het gebied van onderwijs voor meisjes is er de laatste jaren wereldwijd een grote vooruitgang geboekt. De ervaring van het terrein leert echter dat vooral de armste en meest kwetsbare meisjes het nog altijd heel moeilijk hebben om een volledige cyclus kwaliteitsvol onderwijs te kunnen volgen. Plan België richt zich dan ook vooral op deze kwetsbare meisjes zoals u zal kunnen lezen in de beschrijving van onze programma's in Laos en Niger.

De inspanningen van Plan België ter verbetering van de onderwijskansen van meisjes in het Zuiden beperken zich niet tot onze programma's in het Zuiden. Internationale ontwikkelingsdonoren spelen een belangrijke rol in het realiseren van onderwijskansen van meisjes in het Zuiden. Vooral in de armste landen zijn onderwijsbudgetten sterk afhankelijk van buitenlandse steun. Met dit beleidsdossier wil Plan België Belgische politici en beleidsmakers aanzetten tot grotere investeringen van de Belgische ontwikkelingssamenwerking in onderwijs voor meisjes in het Zuiden.

Laten we samen met overheden in het Zuiden en donoren werk maken van onderwijskansen voor meisjes. Zij doen dan de rest!

Dirk Van Maele, Nationaal-Directeur Plan België
Rita Aerts, Voorzitter Plan België

1. Korte inhoud

Meisjes hebben evenveel recht op onderwijs als jongens. Onderwijs voor meisjes is echter ook cruciaal voor ontwikkeling. Investeren in onderwijs voor meisjes helpt de economie van landen vooruit, helpt armoede bestrijden, verbetert de gezondheid van de bevolking en geeft toekomstige generaties betere ontwikkelingskansen.

Slechts enkele jaren naar school gaan volstaat niet. De investeringen zullen pas echt renderen als meisjes een volledige cyclus van 9 jaar kwaliteitsvol, gratis lager en lager middelbaar onderwijs kunnen volgen. Deze 9 jaar worden bij voorkeur voorafgegaan door enkele jaren kleuteronderwijs.

Het verschil tussen jongens en meisjes in het onderwijs is de laatste jaren wereldwijd sterk teruggedrongen. Toch blijven er op bepaalde plaatsen hardnekkige genderverschillen in het onderwijs bestaan. Met name bij kwetsbare, arme en gemarginaliseerde groepen hebben meisjes minder onderwijskansen. Afhankelijk van het land, de cultuur, de omgeving en de organisatie van het onderwijssysteem manifesteren genderverschillen zich anders. Een groot deel van de genderverschillen in middelbaar of hoger onderwijs vloeien echter voort uit genderverschillen die ontstaan in het lager onderwijs.

Verschillen tussen onderwijskansen van jongens en meisjes zijn het gevolg van de beslissingen die families

nemen over het onderwijs van hun kinderen. Verschillende factoren werken in op deze beslissingsprocessen. Ruwweg kan men een onderscheid maken tussen factoren die verband houden met het *onderwijsaanbod* (kost, kwaliteit, veiligheid) en de socio-culturele factoren die de *vraag* naar onderwijs voor meisjes bepalen (waardering van onderwijs voor meisjes, rolpatronen in de samenleving). Programma's om de onderwijskansen van meisjes te verbeteren dienen gebaseerd te zijn op een goede diagnose van de factoren die een rol spelen in de discriminatie van meisjes. Vaak zal aan verschillende factoren tegelijkertijd gewerkt moeten worden.

Volgens de meest recente (2012) beleidsnota van de minister van Ontwikkelingssamenwerking is onderwijs voor meisjes één van de gendertijlers in het Belgische ontwikkelingsamenwerkingsbeleid. De uitgaven van de Belgische ontwikkelingsamenwerking in kleuter-, lager en lager middelbaar onderwijs bleven echter tot op heden zeer beperkt. Nochtans kennen verschillende partnerlanden van België grote uitdagingen op vlak van onderwijskansen voor meisjes. De strijd tegen de achterstelling van meisjes in het onderwijs in deze landen begint met investeringen in kleuter-, lager en lager middelbaar onderwijs. Enerzijds door te investeren in het aanbod en de kwaliteit van onderwijs op zich en anderzijds door specifieke maatregelen te nemen die de onderwijskansen van meisjes vergroten.

Net als jongens hebben meisjes recht op kwaliteitsvol onderwijs. **Bovendien is investeren in onderwijs van meisjes investeren in ontwikkeling.** Onderwijs voor meisjes heeft een positief effect op de economie, de gezondheid, de democratie en de kansen van toekomstige generaties.

Toch zijn er wereldwijd nog altijd 35 miljoen meisjes die niet naar school gaan. Een groot deel van hen leeft in Afrika en Azië. Meisjes die het geluk hebben wel naar school te gaan, gaan vaak maar een korte tijd of 'studeren af' zonder te kunnen lezen, schrijven of rekenen.

Meisjes en jongens in het Zuiden ondervinden voor een groot deel dezelfde problemen in het onderwijs: slechte kwaliteit, hoge kosten, onveiligheid naar en op school enz. In combinatie met een aantal socio-culturele factoren worden de onderwijskansen van meisjes echter harder getroffen.

2. Onderwijs voor meisjes: de sleutel tot armoedebestrijding

Meisjes en jongens hebben dezelfde rechten, waaronder het recht op onderwijs. Het is de overheid die dit recht moet garanderen. Onderwijs is niet alleen een fundamenteel recht van elk meisje. Investeren in onderwijs voor meisjes zijn economisch zinvolle investeringen die de levensomstandigheden, de gezondheid, de democratie en de kansen van toekomstige generaties verbeteren. Onderwijs voor meisjes is ook een cruciaal middel tegen een te sterke bevolkingstoename. **Investeren in onderwijs voor meisjes is investeren in ontwikkeling.**

Een investering die opbrengt

Wie niet investeert in onderwijs voor meisjes, verwaarloost de helft van de 'talentpool' in de samenleving. De economische ontwikkeling verloopt verre van optimaal wanneer alleen de (mannelijke) helft van de bevolking zich via onderwijs kan ontplooiën. Dankzij onderwijs vergroten meisjes hun kansen op een job en een hoger inkomen. Plan berekende dat het niet onderwijzen van meisjes in midden en lage inkomenslanden een economische kost van 92 miljard US\$ per jaar inhoudt. Ter vergelijking: wereldwijd wordt elk jaar 103 miljard US\$ aan ontwikkelingssamenwerking besteed.¹

- Elk extra jaar onderwijs voor meisjes levert hen later een inkomensstijging op van 15% in vergelijking met het gemiddelde.²
- Vrouwen investeren gemiddeld 90% van hun inkomen in hun gezin (tegenover 35% van het inkomen van mannen).³ Een inkomensverhoging voor vrouwen door een hoger onderwijsniveau heeft meteen gevolgen voor het hele gezin.
- Volgens een Wereldbankstudie in meer dan 100 landen doet een toename van het aantal vrouwen met een diploma middelbaar onderwijs met 1%, het jaarlijkse inkomen per hoofd van de bevolking toenemen met 0.3 procentpunt.⁴

In alle opzichten een meerwaarde

Ook wanneer vrouwen weinig kans maken op een betaalde job blijft onderwijs voor meisjes relevant. Geschoolde meisjes zijn sterker in handeldrijven, huishoudbudgetbeheer, landbewerking enz. Tussen 1970 en 1995 was de afname van de ondervoeding voor 43% toe te schrijven aan een verhoogde landbouwproductie als gevolg van onderwijs voor meisjes en vrouwen.⁵

Onderzoek wijst bovendien uit dat geschoolde meisjes en vrouwen gezonder zijn, later trouwen, beter geïnformeerd zijn over geboortebeperving en familieplanning en ook minder kinderen krijgen.

- Voor elke vier jaar extra onderwijs krijgen vrouwen gemiddeld één kind minder.⁶
- Een verdubbeling van het aantal vrouwen met een diploma middelbaar onderwijs zou het gemiddeld geboortecijfer doen dalen van 5.3 tot 3.9 kinderen per vrouw.⁷
- Omdat ze later kinderen krijgen, daalt de moedersterfte bij geschoolde meisjes en vrouwen.⁸
- Geschoolde vrouwen en meisjes nemen vaker deel aan het maatschappelijk leven, zijn minder kwetsbaar voor geweld en uitbuiting en worden minder vaak geïnfecteerd met hiv/aids.⁹

Onderwijs voor meisjes heeft ook een grote impact op de gezondheid en onderwijskansen van hun eigen kinderen. De positieve gevolgen voor de volgende generaties maakt onderwijs voor meisjes tot hét instrument bij uitstek om de vicieuze armoedecirkel te doorbreken.

- Eén extra jaar onderwijs voor meisjes vermindert de kindersterfte met 5 tot 10%.¹⁰
- In Afrika hebben kinderen van moeders die 5 jaar of langer lager onderwijs hebben gevolgd, 40% meer kans om minstens vijf jaar te worden.
- Elk extra jaar dat een moeder naar school is geweest, vertaalt zich in een gemiddelde verlenging van de onderwijsloopbaan van haar kinderen met 4 maanden tot een half jaar.¹¹

Onderwijs voor meisjes in internationale verdragen

Artikel 26 van de **Universele Verklaring van de Rechten van de Mens** (UVRM, 1948) is duidelijk: iedereen heeft recht op onderwijs, dus ook meisjes. Het UVRM bepaalt bovendien dat het lager onderwijs gratis en verplicht moet zijn. Het **Internationale Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten** (IVESCR, 1966) bevestigt via artikels 13 en 14 dit recht op gratis en verplicht lager onderwijs voor iedereen.

Het **UNESCO Verdrag tot bestrijding van discriminatie in het onderwijs** (1960) en het **Verdrag inzake eliminatie van alle vormen van discriminatie van vrouwen** (CEDAW, 1981) benadrukken de gelijke rechten van jongens en meisjes, mannen en vrouwen op onderwijs.

Het **Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind** (IVRK, 1989) bevestigt niet alleen het gratis en verplicht karakter van lager onderwijs voor iedereen. Het IVRK heeft het ook over maatregelen die de regelmatige aanwezigheid op school stimuleren en schooluitval tegengaan. Bovendien moedigt ze staten aan om met name voor onderwijs een beroep te doen op internationale samenwerking.

Naast deze mensenrechteninstrumenten zijn er twee internationale overeenkomsten die van belang zijn voor het recht van meisjes op onderwijs. Het gaat om het **Dakar Framework for Action on Education for All** (EFA) en de **Millenniumdoelstellingen** (MDG). Deze zijn niet juridisch afdwingbaar, maar houden wel een sterke morele verplichting in. EFA hanteert een brede visie op onderwijs met aandacht voor voorschools, lager, middelbaar en volwassenenonderwijs. Naast toegang tot onderwijs heeft EFA aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs. EFA verwijst nadrukkelijk naar gendergelijkheid in het onderwijs. Drie van de zes EFA-doelstellingen vermelden letterlijk de noodzaak om specifieke aandacht te besteden aan onderwijs voor meisjes en/of vrouwen. De MDG's hanteren een minder brede visie op onderwijs, waarbij het recht op onderwijs wordt vernauwd tot universeel lager onderwijs en gendergelijkheid. Onderwijs voor meisjes is zowel in MDG2 'Universeel Lager Onderwijs' als in MDG3 'Gendergelijkheid' een belangrijk element.

Terminologie

Afhankelijk van de gebruikte classificatiemethode betekent de term 'basisonderwijs' iets anders. Waar mogelijk gebruiken we in deze publicatie dan ook bij voorkeur de termen **kleuteronderwijs**, **lager onderwijs** en **lager middelbaar onderwijs**.

De term **basisonderwijs** hanteren we enkel bij het bespreken van het Belgische en internationale donorbeleid rond onderwijs. De Commissie voor Ontwikkelingssamenwerking (DAC) van de OESO¹² splitst donorbijdragen aan onderwijs immers op in 3 niveaus: basisonderwijs, middelbaar onderwijs en hoger onderwijs. Basisonderwijs omvat volgens de OESO DAC de uitgaven in kleuteronderwijs, lager onderwijs en onderwijs voor levensvaardigheden.

3. Een volledige cyclus gratis en kwaliteitsvol onderwijs

Om echt te kunnen genieten van bovenstaande voordelen is een volledige cyclus van kwaliteitsvol, gratis en voor iedereen toegankelijk kleuter-, lager en lager middelbaar onderwijs voor meisjes het absolute minimum.

Investerings in onderwijs voor meisjes renderen pas optimaal wanneer meisjes minimaal negen jaar onderwijs doorlopen, zes jaar lager onderwijs en minstens drie jaar middelbaar onderwijs. Om hun kansen in het lager en middelbaar te vergroten, gaan ze bij voorkeur eerst enkele jaren naar de kleuterschool. Ze dienen op regelmatige basis aanwezig te kunnen zijn en het onderwijs moet van goede kwaliteit zijn.

De school moet de kinderen ook echt iets bijbrengen. Nog al te vaak verlaten kinderen de school zonder zelfs maar minimaal te kunnen lezen, schrijven en rekenen.

Naar schatting 300 miljoen kinderen worden op deze manier 'onzichtbaar uitgesloten' van zinvol onderwijs. Ze zijn dan wel officieel ingeschreven op school, maar in praktijk levert hen dat niets op.¹³ Kwaliteitsvol onderwijs voor meisjes is ten slotte onderwijs dat traditionele genderrollen en -normen en discriminatie van meisjes en vrouwen doorbreekt, aandacht besteedt aan vaardigheden voor het dagelijks leven en meisjes gelijke kansen op ontwikkeling geeft.

Het loopt mis van in het lager onderwijs

Het lager onderwijs (voorafgegaan door kleuteronderwijs en/of ontwikkelingsprogramma's voor jonge kinderen) is de basis voor de verdere ontwikkeling en onderwijskansen. Kinderen leren er cruciale kennis en vaardigheden zoals rekenen, schrijven en lezen. Ze leren er studeren en worden voorbereid op de volgende onderwijsniveaus. Maar ook om in het dagelijks leven sterker te staan, is de school de aangewezen plek. Kinderen leren er goede beslissingen nemen, omgaan met tegenslagen, conflicten oplossen, samenwerken, een gezonde en hygiënische levensstijl...

En toch... omdat ze meisjes zijn

Miljoenen kinderen wereldwijd krijgen deze basis echter niet mee. Omdat ze niet naar school gaan, ofwel omdat ze vroegtijdig uitvallen ofwel omdat ze op school weinig tot niets bijleren. **Gender speelt in alle drie de gevallen een belangrijke rol.**

Genderverschillen ontstaan op verschillende momenten: aan de start en tijdens het doorlopen van het lager onderwijs, bij de overgang naar en tijdens het middelbaar. Afhankelijk van het land en de cultuur,

het inkomen, de omgeving (stad of platteland), de wijze waarop het onderwijssysteem georganiseerd is, manifesteren genderverschillen zich anders.

Een groot deel van de genderverschillen in het middelbaar of hoger onderwijs vloeit voort uit de genderongelijkheid in het lager onderwijs.¹⁴

Toegang tot onderwijs gaat de goede kant op

Wereldwijd is de deelname aan het lager onderwijs van meisjes in de laatste 10 jaar er sterk op vooruitgegaan. In 1999 gingen er voor elke 100 jongens 93 meisjes naar school, in 2008 was dat cijfer opgelopen tot 98. Wereldwijd ging in 2009 89% van de meisjes naar de lagere school, in 1999 was dit nog maar 81%.¹⁵ Ondanks deze vooruitgang gaan er nog altijd meer dan 67 miljoen kinderen niet naar school, waarvan 35 miljoen meisjes (i.t.t. 32 miljoen jongens). Het grootste deel van deze meisjes leeft in Sub-Saharaans Afrika en Azië.

... maar niet voor alle meisjes

Een Gender Parity Index (GPI) van 0,95 is de grens om over gendergelijkheid in het onderwijs te kunnen spreken. In 52 landen is de GPI in het lager onderwijs minder dan 0,95. 26 landen hebben zelfs een GPI van minder dan 0,90. Van de 52 landen die nog geen gendergelijkheid in het lager onderwijs kennen, zullen er 38 de EFA-doelstelling (Education for All) om tegen 2015 gendergelijkheid in het lager onderwijs te realiseren, niet halen.¹⁶

Concreet betekenen deze cijfers dat miljoenen meisjes, tot op de dag van vandaag, uitgesloten worden van lager onderwijs, wat hun toekomstige onderwijs- en ontwikkelingskansen op z'n minst zwaar hypothekeert.

In veel landen begint het verschil in onderwijsdeelname in het lager onderwijs al bij de inschrijvingen in het eerste leerjaar. In drie kwart van de landen met genderongelijkheid in het lager onderwijs starten er meer jongens dan meisjes in het eerste leerjaar. Eens op school ontstaan genderverschillen als gevolg van verschillende 'progressiepatronen'. Waar in sommige landen jongens en meisjes in min of meer gelijke mate het onderwijs doorlopen (zoals Burkina Faso), zien we in andere landen genderverschillen in de loop van het lager onderwijs versterken door het vaker uitvallen van meisjes dan jongens. De kans dat meisjes stoppen met school omdat ze achterstand oplopen in het onderwijs, is over het algemeen groter dan voor jongens. Zeker voor meisjes is het zaak dat ze op tijd starten op school en zo weinig mogelijk achterstand oplopen.¹⁷ In hoeverre meisjes, eens ingeschreven in het lager onderwijs, het moeilijker hebben dan jongens om het lager onderwijs met succes te doorlopen, verschilt van land tot land. Zelfs binnen landen zijn er grote verschillen tussen regio's, sociale en etnische groepen.¹⁸

Hoewel in de meeste landen meisjes en jongens die het lager onderwijs afmaken, ongeveer dezelfde kansen hebben om de overstap te maken naar het middelbaar onderwijs¹⁹, hebben meisjes in een aantal landen het beduidend moeilijker. Met name in West-Afrikaanse landen als Guinee, Mauritanië, Togo, Burkina Faso en Senegal, maar ook in DR Congo, Tanzania en Burundi is dit het geval.²⁰

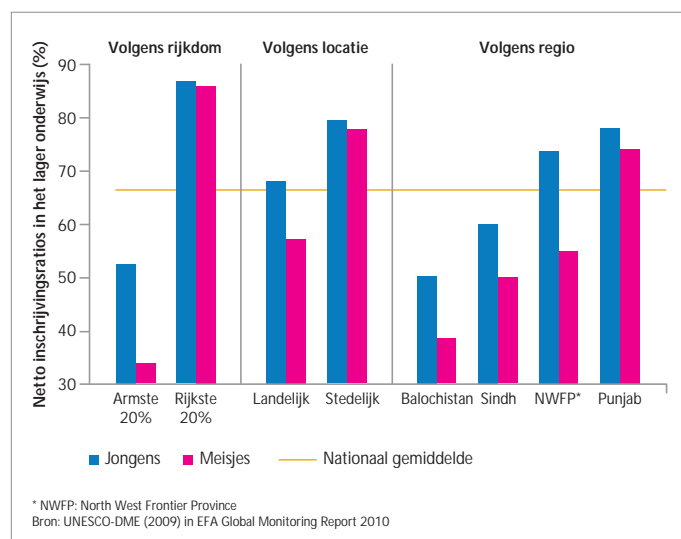
In het lager middelbaar onderwijs zien we dat meisjes het over het algemeen beduidend moeilijker hebben dan jongens. Met name in Sub-Saharaans Afrika, Zuid- en West-Azië, de Arabische Staten en de Caraïben is dit effect het duidelijkst zichtbaar. In Sub-Saharaans Afrika bijvoorbeeld zitten er in het lager middelbaar onderwijs gemiddeld 80 meisjes voor elke 100 jongens. Nochtans voltooien voor elke 100 jongens, 89 meisjes het lager onderwijs.²¹

Genderongelijkheid in het onderwijs: een dubbele achterstelling

De onderwijskansen zijn niet voor alle meisjes gelijk. Er is duidelijk sprake van een 'dubbele achterstelling' van bepaalde groepen meisjes in het onderwijs. Niet alleen het feit dat ze meisjes zijn, maar ook hun etnische afkomst, religie en sociaal-economische status bepalen mee hun onderwijskansen. Het voorbeeld van Pakistan hiernaast (figuur 1) toont aan dat genderverschillen in het onderwijs er groter zijn in arme gezinnen, op het platteland en dat ze afhankelijk zijn van de regio.^{22, 23} De manier waarop deze factoren de mate van achterstelling van meisjes bepalen is zeer afhankelijk van de context.

De grootste uitdagingen op vlak van onderwijs voor meisjes liggen bij de kwetsbare, arme en gemarginaliseerde groepen. Het gaat om kinderen uit rurale gebieden, etnische minderheden, arme wijken/streken of landen die getroffen worden door rampen en/of conflicten, landen met hoge hiv en aids-prevalentie enz.²⁴ Deze nuances zijn onzichtbaar in de algemene onderwijsstatistiek die enkel nationale gemiddeldes geven.

Figuur 1: Netto inschrijvingsratio's in het lager onderwijs in Pakistan volgens geslacht, inkomen, locatie en regio, 2007

4. De oorzaken van genderverschillen in het onderwijs

Wat maakt nu dat meisjes in bepaalde landen minder naar school gaan dan jongens, eerder uitvallen en minder vaak een cyclus van negen jaar afmaken? Een eenduidig antwoord op deze vraag is er niet. Wat wel vaststaat, is dat **de keuze om meisjes al dan niet naar school te laten gaan, sterk afhangt van beslissingsprocessen binnen families.**

Zelden is er één enkele reden om meisjes niet naar school te laten gaan. Meestal zijn er verschillende elementen die er samen toe leiden dat families beslissen meisjes niet (langer) naar school te sturen. We maken daarbij

een (kunstmatig) onderscheid tussen de *aanbodzijde* (het onderwijs) en de *vraagzijde* (de families).

Ook al biedt onderwijs de beste garanties voor de ontwikkeling van meisjes, het kan paradoxaal genoeg ook genderverschillen versterken. Dit is het geval wanneer er geen aandacht is voor specifieke noden en behoeften van jongens en meisjes. **Onderwijs voor meisjes moet expliciet aandacht hebben voor de discriminatie van meisjes** (zowel in als buiten het onderwijs) en genderongelijkheden actief bestrijden.

Elementen in het onderwijs (*aanbodzijde*)

Kwaliteit

De voordelen moeten opwegen tegen de nadelen. Wanneer ouders en kinderen er niet van overtuigd zijn dat naar school gaan leidt tot een beter en gezonder leven, een betere job en een hoger inkomen dan is de kans groot dat men ermee ophoudt.

De kwaliteit van het onderwijs is uiteraard in grote lijnen

dezelfde voor jongens als voor meisjes. **Het is echter in combinatie met de economische en sociaal-culturele barrières dat de slechte kwaliteit van het onderwijs met name de onderwijskansen van meisjes beperkt.** Onderwijs van goede kwaliteit dat concreet bijdraagt aan het verbeteren van de levensomstandigheden van meisjes is de meest logische drijfveer voor families om hun dochters naar school te sturen, ongeacht de economische en sociaal-culturele drempels.

Dankzij kwaliteitsvol onderwijs, dat rekening houdt met de specifieke noden en behoeften van jongens en meisjes, voelen meisjes (en jongens) zich beter op school, behalen ze betere resultaten en blijven ze langer op school. De kans dat jongere zussen door deze positieve ervaringen ook naar school mogen, neemt dan gevoelig toe.

Socio-culturele elementen in het onderwijs

De school is de plaats bij uitstek om roldoorbrekend te werken. Toch zien we dat het onderwijs de bestaande gender-normen en -rollen vaak juist bestendigt. Het curriculum, de leerkrachten en directie, de handboeken, de taakverdeling tussen leerlingen, de bestaande klaspraktijken... bevestigen vaak stereotypen over en machtsverhoudingen tussen jongens en meisjes, mannen en vrouwen.²⁵ **Wil men van scholen echte emancipatorische omgevingen maken, dan moet er expliciete aandacht zijn voor gender-aspecten van het schoolleven.**²⁶

Leerkrachten kunnen traditionele genderverschillen versterken of doorbreken. Als de meisjes altijd water moeten halen en vloeren vegen en jongens de schooltuin bewerken, als meisjes minder moeilijke opdrachten krijgen omdat de verwachtingen lager liggen, of als meisjes systematisch minder het woord krijgen dan jongens, dan worden stereotypes bekrachtigd.²⁷ Vaak zijn

leerkrachten zich hier niet van bewust, en weten ze niet hoe ze genderstereotypes kunnen doorbreken.

Hoe meer vrouwelijke leerkrachten, hoe meer schoolgaande meisjes. In landen waar vrouwen slechts 20% van het leerkrachtenkorps uitmaken, starten er veel meer jongens dan meisjes op school.²⁸

Vrouwelijke leerkrachten maken het verschil om verschillende redenen²⁹:

- in sommige (conservatieve) gemeenschappen mogen meisjes geen les krijgen van mannelijke leerkrachten;
- succesvolle vrouwelijke rolmodellen kunnen onderwijsprestaties van meisjes positief beïnvloeden;
- vrouwelijke leerkrachten kunnen optreden als belangenhartigers voor meisjes op school door te ijveren voor betere voorzieningen en diensten voor meisjes;
- de aanwezigheid van vrouwelijke leerkrachten kan roldoorbrekend werken in scholen en de bredere samenleving.

Een ander cruciaal, maar zeer complex aspect in het ontstaan of bestrijden van genderongelijkheden in het onderwijs zijn de gebruikte tekstboeken en curricula. Tekstboeken en curricula kunnen de traditionele rolverdeling en genderopvattingen doorbreken met het oog op de emancipatie en empowerment van meisjes.

Anderzijds is het belangrijk dat de gendernormen en rollen die gepromoot worden in het onderwijs voldoende aansluiten bij de normen en verwachtingen van de families en gemeenschappen. Als families het onderwijs beschouwen als vreemd aan de eigen cultuur en als iets dat niet tegemoet komt aan hun verwachtingen,

dan is de kans klein dat hun dochters naar school zullen (blijven) gaan. Het is zaak een evenwicht te vinden tussen de school als emancipatorische omgeving die tegelijkertijd voldoende aansluiting blijft houden met de lokale opvattingen en cultuur.

Schoolomgeving

Ook de schoolomgeving is sterk verbonden aan de kwaliteit van het onderwijs en een belangrijk element in het beslissingsproces van families om hun dochters naar school te sturen. Het gaat concreet o.m. om de veiligheid op school en op weg naar school, de afstand naar school, de aanwezigheid van gescheiden toiletten, gevallen van discriminatie en fysiek en/of psychologisch geweld door leerkrachten en/of leerlingen enz. Zeker voor hun dochters hechten ouders hier extra veel belang aan.

Veilige, toegankelijke en goed uitgeruste scholen kunnen ouders overtuigen om ook hun dochters naar school te sturen.

De kosten van onderwijs

Als onderwijs te duur wordt, haken mensen af. We maken een onderscheid tussen drie verschillende kosten verbonden aan onderwijs: directe kosten, indirecte kosten en alternatieve of opportuniteitskosten.

Ondanks de bepaling in het IVRK is onderwijs in veel landen niet gratis. Naast de inschrijvingsgelden zijn er de kosten van schoolboeken, oudercomités, uniformen, supplementen op salarissen van leerkrachten enz.³⁰ Zelfs in landen waar sinds kort geen inschrijvingsgeld meer wordt gevraagd, zijn deze bijkomende kosten er voor veel ouders te veel aan. Soms zijn, door de combinatie met bepaalde socio-culturele elementen, ouders minder geneigd deze **directe kosten** te betalen voor hun dochters dan voor hun zonen. Hetzelfde geldt

voor families die er plots financieel op achteruitgaan. Geconfronteerd met de keuze tussen hun zonen of hun dochters van school halen, wordt vaak gekozen voor de dochters. Socio-culturele factoren en economische noodzaak werken op dat moment samen tegen de onderwijskansen van meisjes.

Behalve de directe kosten zijn ook de **indirecte kosten** een drempel voor meisjes. Omwille van culturele voorschriften zijn kledingkosten in het geval van meisjes soms beduidend hoger dan die voor jongens. Ook de transportkosten kunnen oplopen omdat families terughoudender zijn om meisjes te voet of alleen naar school te laten gaan.

Als meisjes op school zitten, kunnen ze niet meehelpen in het huishouden of bijdragen aan het gezinsinkomen. **Deze 'gederfde inkomsten' of 'opportuniteitskosten' zijn een derde vorm van onderwijskosten die meisjes van de schoolbanken weghouden.**

In veel Afrikaanse en Aziatische landen dragen meisjes meer bij aan het huishouden dan jongens. Het zijn vaak de meisjes die moeten zorgen voor brandhout en water, die moeten helpen schoonmaken en koken of de zorg opnemen voor jongere broers en zussen of zieke familieleden. De opportuniteitskost om hen naar school te sturen is dus groter en als gevolg blijven ze vaker thuis.³¹ Ook andere socio-culturele factoren spelen mee zoals traditionele verwachtingspatronen en toekomstperspectieven voor meisjes.

Socio-culturele elementen (vraagzijde)

Genderongelijkheden in het onderwijs weerspiegelen vaak maatschappelijke genderongelijkheden. Sociale normen en rolpatronen komen voort uit de verwantschapstructuren, maar ook uit de religieuze, sociale en culturele context van een samenleving. Ze liggen echter niet voor altijd vast en kunnen veranderen onder druk van economische, sociale, politieke en culturele evoluties.³²

Traditionele rolverdeling en discriminatie van meisjes

De meeste traditionele samenlevingen kennen een rolverdeling waarbij vrouwen vooral de zorg voor het gezin opnemen en mannen buitenshuis voor het inkomen zorgen. Het gevolg is dat vrouwen bij gebrek aan een eigen inkomen afhankelijk zijn van mannen. Dergelijke samenlevingen worden vaak gekenmerkt door een voorkeur voor zonen en een algemene discriminatie van vrouwen (m.b.t. gezondheidszorg, (politieke) participatie, arbeid, onderwijs, enz.).³³

Zelfs als meisjes en vrouwen onderwijs genoten hebben, is het voor hen zeer moeilijk om een 'goede job' te vinden. **Onderwijs voor meisjes wordt hier noch socio-cultureel, noch economisch gestimuleerd.** Als ouders bovendien niet geloven dat hun dochters echt iets zullen bijleren, geconfronteerd worden met hoge onderwijskosten en/of andere nadelen en gevaren verbonden aan onderwijs voor meisjes ondervinden, zullen ze er vaak voor kiezen om meisjes gewoonweg niet naar school te sturen.

Discriminatie van meisjes blijft niet beperkt tot onderwijs. Ook in andere levensdomeinen ondervinden meisjes van jongs af aan opvallende nadelen. Zo doen ze het op vlak van gezondheid en evenwichtige voeding gemiddeld minder goed dan hun broertjes. Wat later dan weer gevolgen heeft voor de prestaties op school.³⁴ Meisjes worden bij hun geboorte ook minder vaak geregistreerd dan jongens, wat hun latere onderwijskansen schaadt.³⁵ Een geboortecertificaat is immers een vereiste om ingeschreven te worden op school: van een hypotheek gesproken!

Ook het huwelijk van dochterlief beïnvloedt de onderwijskansen. Eens getrouwd trekken de meisjes in bij hun schoonfamilie die vanaf dan instaat voor het levensonderhoud. Ouders zijn ook daarom minder geneigd om te investeren in het onderwijs van hun dochters: men investeert eigenlijk in de toekomst van een andere familie.

- Elk jaar trouwen wereldwijd 10 miljoen meisjes voor ze 18 zijn.
- In ontwikkelingslanden trouwt één op drie meisjes voor ze 18 zijn, één op zeven zelfs voor de leeftijd van 15 jaar.^{36, 37}

Veel meisjes trouwen bovendien op zeer jonge leeftijd. Het huwelijk betekent niet alleen het einde van de schoolloopbaan voor miljoenen adolescente meisjes. Het vooruitzicht dat meisjes op jonge leeftijd al zullen trouwen, ondergraaft al van jongs af aan hun onderwijskansen. Als meisjes verwacht worden vroeg te trouwen en kinderen te krijgen, waarom zouden ouders hun dochters dan naar school sturen?

Het huwelijk hangt nauw samen met de eer van de familie. Daarom worden meisjes voorbereid op het huwelijksleven waarin ze als getrouwde vrouw de zorg voor het gezin en het huishouden zullen opnemen. Deze voorbereiding op een leven als echtgenote en moeder krijgen meisjes niet op school, maar via een socialisatieproces aan de zijde van hun moeder. **In plaats van naar school te gaan, blijven meisjes van jongs af aan thuis om hun moeder te helpen in het huishouden en zo klaargestoomd te worden voor het leven na hun huwelijk.**

5. Wat is er nodig opdat meisjes naar school gaan, er blijven en iets leren?

De algemene conclusie van 10 jaar onderzoek naar het stimuleren van onderwijs voor meisjes is dat de meeste ouders hun dochters minstens een volledige cyclus lager onderwijs laten volgen als het onderwijs betaalbaar, goed en nuttig is. Er bestaat echter niet zoiets als een 'silver bullet', één enkele interventie die het verschil maakt.³⁸

Onderzoek leert dat er een geïntegreerd pakket aan interventies nodig is om meisjes blijvend naar school te laten gaan.³⁹ Cruciaal hierbij is dat op voorhand een goede diagnose van het probleem wordt gemaakt. Afhankelijk van de context zullen bepaalde factoren zwaarder doorwegen dan anderen.

Het aanbod verbeteren

Kwaliteit

Het wordt dringend tijd dat er meer geïnvesteerd wordt in de kwaliteit van het onderwijs. De voorbije jaren ging er vooral aandacht naar de toegang tot het onderwijs, maar daar moet verandering in komen. Anders dreigt het gevaar dat veel kinderen, en meisjes in het bijzonder, uitvallen of zelfs helemaal niet naar school worden gestuurd.

Publicaties van Plan België in 2011 bespraken uitvoerig de interventies die nodig zijn om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen. Goed opgeleide en betaalde leerkrachten; een curriculum dat aangepast is aan de context en dat kinderen voorbereidt op een leven in de eenentwintigste eeuw, met specifieke aandacht voor geletterdheid, rekenen, wetenschappen, probleemoplossende vaardigheden en zogenaamde 'life skills' zijn enkele aspecten van kwaliteit.

Inspanningen van de Swazische overheid om meer leerkrachten aan te nemen en hen beter op te leiden brachten het percentage schoolgaande meisjes tot het niveau van de jongens.⁴⁰

In Kenia en Bangladesh deed een verbetering van de onderwijskwaliteit de vraag naar onderwijs voor meisjes sterker toenemen dan voor jongens.⁴¹

Meisjesvriendelijke scholen

Om te vermijden dat het onderwijs bestaande genderongelijkheden versterkt, moeten onderwijsministeries aandacht hebben voor de genderstereotypen die worden overgedragen in het onderwijs via tekstboeken en het gedrag en de houding van leerkrachten. Zich bewust worden van en omgaan met genderongelijkheden hoort dan ook een onderdeel te zijn van de leerkrachtenopleidingen. Daarnaast kan ook het verhogen van het aantal vrouwelijke leerkrachten de mate waarin het onderwijs genderongelijkheden voortbrengt, temperen.

Malawi richtte een 'Gender Appropriate Curriculum Unit' op met het oog op het verbeteren, implementeren en evalueren van een curriculum dat specifiek aandacht heeft voor gender. Het droeg ook bij aan de verbetering van de leerkrachtenopleiding en tekstboeken. Samen met inspanningen om de kosten van onderwijs te drukken, leidde dit ertoe dat Malawi één van de hoogste inschrijvingscijfers van Afrika heeft en dit zowel voor jongens als meisjes in het lager en het middelbaar onderwijs.⁴²

Veilig, dichtbij en ingebed in de gemeenschap

Onderzoek leert dat goede scholen in de buurt, met goed opgeleide leerkrachten en betrokkenheid van ouders en gemeenschappen in veel gevallen voldoende zijn om zowel jongens als meisjes naar school te laten gaan.

Zeker in het geval van meisjes is de nabijheid van de school beslissend. Ouders maken zich sneller zorgen over de veiligheid en reputatie van hun dochters. Ouderparticipatie versterkt de betrokkenheid en de overtuiging van zinvolheid van het onderwijs.

Een belangrijk aspect van scholen die ingebed zijn in de gemeenschap (zowel qua ligging als qua betrokkenheid) is de afstemming van de lestijden en de schoolkalenders op het ritme van de samenleving. Als meisjes voldoende tijd hebben om voor en na school nog een aantal huishoudelijke taken op te knappen is de kans immers groter dat ze de rest van de dag naar school kunnen.

Een beperkte hoeveelheid huiswerk kan vermijden dat meisjes afhaken omdat ze door hun andere taken niet meer kunnen volgen. Scholen kunnen ook rekening

houden met het oogstseizoen (veel werk op het land) of het droge seizoen (kinderen moeten helpen een extra inkomen te verdienen).

Alle initiatieven die erop gericht zijn de veiligheid en privacy van meisjes op school te beschermen (zoals gescheiden toiletten) zijn vitaal voor de onderwijskansen van meisjes. De betrokkenheid van gemeenschappen helpt daarbij om initiatieven te nemen die aangepast zijn aan de specifieke socio-culturele context.

Kleuteronderwijs tenslotte geeft kinderen niet alleen van jongs af aan ontwikkelingskansen, het zorgt er ook voor dat meisjes die normaal op hun broertjes of zusjes moeten passen, de handen vrij hebben om naar school te gaan.

Dankzij een onderwijshervorming die de nadruk legde op de bouw van scholen dicht bij de gemeenschappen, slaagde Indonesië erin om bijna alle kinderen (meisjes en jongens) op school te krijgen. Niet alleen bouwde Indonesië 60.000 scholen op 4 jaar tijd, de overheid investeerde ook in kwaliteit van het onderwijs door te zorgen voor voldoende opgeleide leerkrachten, schoolboeken en lesmaterialen.⁴³

Een studie in 16 Afrikaanse landen toont aan dat door de oprichting van gemeenschapsscholen over het algemeen de inschrijvingen toeneemt, kinderen langer op school blijven, de kwaliteit van het onderwijs verbetert en de schooluitval daalt.⁴⁴

Kosten

Onderwijs kan goedkoper door de directe en indirecte onderwijskosten af te schaffen, voor zover het onderwijssysteem betaalbaar blijft. Dergelijke maatregelen verminderen immers de inkomsten van het onderwijsministerie terwijl de uitgaven stijgen door een grote toename aan leerlingen en de vraag naar bijkomende leerkrachten en schoolgebouwen.

Om resterende en opportuniteitskosten op te vangen kan het zinvol zijn om gericht onderwijsbeurzen toe te wijzen aan kwetsbare en achtergestelde meisjes. Ook gratis schoolboeken, uniformen en/of schoolmaaltijden zijn een optie. Schoolgezondheidsprogramma's kunnen ouders stimuleren hun dochters naar school te laten gaan.

Toen landen als Oeganda, Tanzania en Malawi in de jaren '90 en 2000 de inschrijvingsgelden afschaften, gingen er plots veel meer meisjes naar school. In de drie landen werd het verschil tussen jongens en meisjes in het lager onderwijs op enkele jaren zo goed als weggewerkt. De onderwijssystemen van de drie kampen nadien wel met een aantal plannings- en capaciteitsproblemen. Het afschaffen van schoolgelden moet daarom gepaard gaan met voldoende extra middelen voor onderwijs.⁴⁵

De vraag stimuleren door informatie en bewustmaking

Vaak zijn ouders en kinderen zich niet goed bewust van de voordelen voor meisjes om naar school te gaan. Informatie en bewustmaking over het aanbod en het belang van onderwijs voor meisjes kan een uitkomst bieden. Informatie en sensibilisering kan via nationale en lokale voorlichtingscampagnes, maar even vaak zijn het andere ouders en/of kinderen uit de gemeenschappen zelf die ouders en kinderen het best kunnen overtuigen van het belang van naar school gaan.

Daarnaast speelt ook informatie en bewustmaking een belangrijke rol in het wegnemen van bepaalde socio-culturele drempels voor onderwijs voor meisjes zoals kindhuwelijken, tienerzwangerschappen, discriminatie enz.

Waar het onmogelijk is om diepgewortelde gebruiken of tradities (zoals kindhuwelijken) te veranderen, kan informatie en bewustmaking ervoor zorgen dat deze niet onmiddellijk leiden tot schooluitval. Het feit dat een meisje trouwt, hoeft niet te betekenen dat ze niet langer naar school kan.

Samen met het verminderen van de schoolkosten legden Aziatische landen zoals China, Korea en Sri Lanka met succes de nadruk op informatie en bewustmakingcampagnes over het belang van onderwijs voor meisjes. In vergelijking met andere landen in de regio doen meisjes het in deze landen relatief goed.⁴⁶

6. Belgische overheid en kwaliteitsvol onderwijs voor meisjes

Gender is, net zoals kinderrechten, een transversaal thema in de Belgische ontwikkelingssamenwerking. Recentelijk werd besloten om de inspanningen op het vlak van gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen op te voeren.^{47, 48}

De Belgische ontwikkelingssamenwerking hanteert een dubbele strategie. Ten eerste is gendergelijkheid een doelstelling in alle beleidsmaatregelen, strategieën en acties. Daarnaast financiert België specifieke acties die erop gericht zijn discriminatie van vrouwen tegen te gaan en hen de mogelijkheid te geven zich te ontwikkelen. Er zijn daarbinnen vier aandachtsgebieden waarvan 'Onderwijs voor meisjes en opleiding van vrouwen (alfabetisering, beroepsopleiding)' er één is.⁴⁹

Volgens de algemene beleidsnota 2012 van de minister van Ontwikkelingssamenwerking wordt onderwijs voor meisjes met andere woorden één van de prioritaire genderpijlers in het Belgische ontwikkelingssamenwerkingsbeleid.

Op welke manier 'onderwijs voor meisjes' concreet zal worden aangepakt, is voorlopig moeilijk te zeggen. De beleidsnota geeft hier als algemeen beleidsdocument (uiteraard) geen concrete richting aan. Bovendien kan ook de sectornota 'Onderwijs en vorming' hier geen duidelijkheid in scheppen omdat de laatste versie dateert uit 2002 en geëvalueerd werd in 2007. Sindsdien is het wachten op een nieuwe sectornota. De algemene beleidsnota 2012 scheidt hoge verwachtingen, maar het is dus wachten op de concrete invulling ervan.

Onderwijs en de Belgische ontwikkelingssamenwerking

De Belgische overheid spendeerde in 2010 ongeveer 2,3 miljard euro aan officiële ontwikkelingssamenwerking. **186 miljoen daarvan werd geïnvesteerd in de onderwijssector, goed voor 8%.** Op het jaar 2009 na, waarin er tijdelijk meer werd besteed in de onderwijssector, is het aandeel van de onderwijssector in de Belgische Officiële Ontwikkelingssamenwerking (ODA⁵⁰) al enkele jaren aan het dalen. Dit heeft onder meer te maken met de recente concentratiepolitiek van België en andere internationale donoren.

Op Europees niveau werd besloten dat donorlanden hun ontwikkelingssamenwerking beperken tot een aantal landen en zich in die landen beperken tot een aantal sectoren. België richt zich sindsdien in haar bilaterale ontwikkelingsbeleid op een selectie van 18 partnerlanden en per partnerland wordt in niet meer dan 2 of 3 sectoren gewerkt. Op zich is dit een zinvol principe, de versnippering van het ontwikkelingsbeleid over teveel landen en te veel sectoren staat de effectiviteit, efficiëntie en impact van de ontwikkelingshulp immers in de weg.

Het gevolg is echter dat België in haar bilateraal beleid nog maar in vier landen prioritair rond onderwijs werkt: Democratische Republiek Congo, Uganda, Burundi en de Palestijnse gebieden.⁵¹

Wat de Belgische steun aan het basisonderwijs⁵² betreft, ziet de situatie er nog minder rooskleurig uit. **Basisonderwijs blijft slechts in twee landen een prioriteit van de Belgische gouvernementele ontwikkelingssamenwerking: Burundi en de Palestijnse gebieden.**⁵³ Gelukkig wordt deze afbouw van de bilaterale ontwikkelingssamenwerking voor basisonderwijs voor een deel gecompenseerd door verhoogde inspanningen op multilateraal niveau. België besloot de laatste jaren haar investeringen in het Global Partnership for Education, een fonds dat zich enkel richt op basisonderwijs in het Zuiden, aanzienlijk te verhogen.

Het is niet gemakkelijk om een eenduidig cijfer te geven van de Belgische investeringen in het basisonderwijs. Meer en meer maakt België net als vele andere donoren gebruik van systemen zoals budgetsteun⁵⁴ en 'core-funding'⁵⁵ van multilaterale organisaties. Van dit soort steun is niet eenduidig te bepalen op welke manier ze terecht komt bij het basisonderwijs.

Een rekenmethode van de UNESCO kan de bijdrage van donoren aan het basisonderwijs bij benadering schatten.⁵⁶ Hieruit blijkt dat België in 2010 ongeveer één vijfde⁵⁷ van haar ontwikkelingsbudget voor de onderwijssector investeerde in het basisonderwijs (17% in 2010, zie figuur 2). In verhouding tot de totale Belgische ontwikkelingssamenwerking bedroeg het aandeel basisonderwijs volgens deze methode in 2010 **1,8%** (in 2009 was dit nog 2,7%).⁵⁸

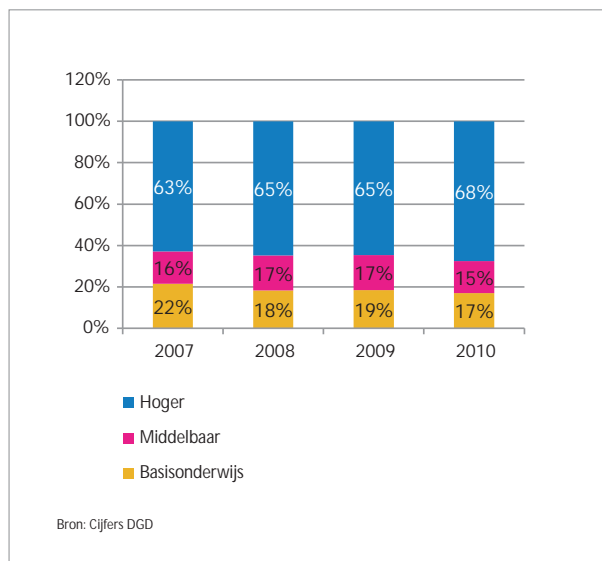
Ter vergelijking: de gemiddelde ontwikkelingsdonor besteedde in 2010 ongeveer 3,6% van de beschikbare ODA aan basisonderwijs. **België is met andere woorden een 'kleine' basisonderwijsdonor** (figuur 3).

Naast het basisonderwijs pleit Plan België ook voor minimum drie jaar lager middelbaar onderwijs voor meisjes. Volgens de UNESCO berekeningen spendeerde België in 2010 15% van haar ontwikkelingsbudget voor de onderwijssector in middelbaar onderwijs⁵⁹ (figuur 4) ofwel **1,6%** van de Belgische ODA. Iets minder dus dan voor basisonderwijs.

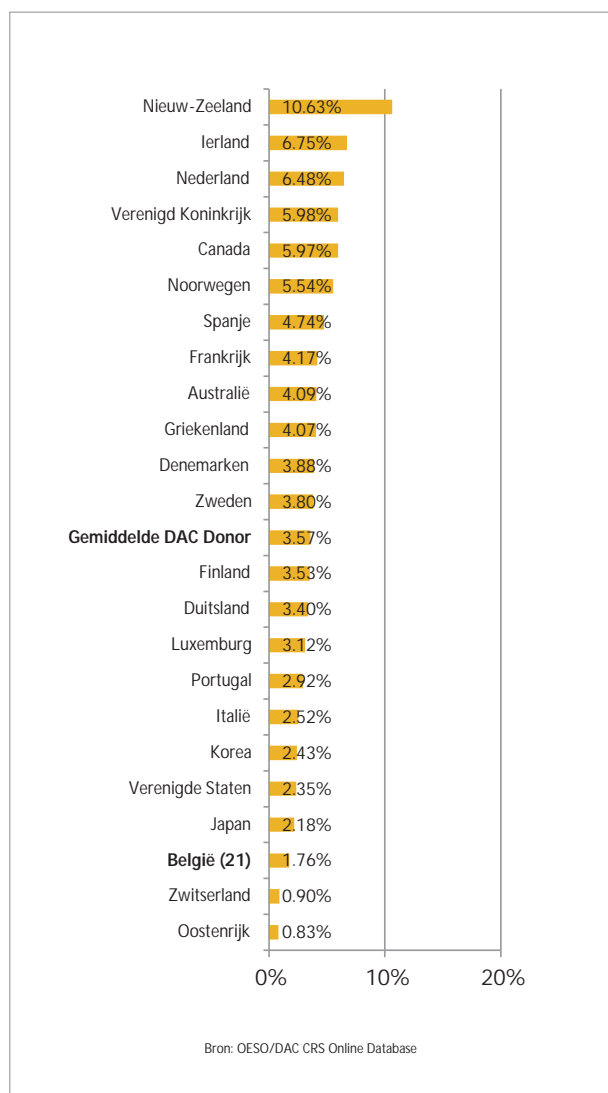
Omdat donoren over het algemeen minder investeren in het middelbaar onderwijs dan in het basisonderwijs is België hiermee echter een 'gemiddelde' middelbaar onderwijsdonor. Binnen het middelbaar onderwijs investeert de Belgische ontwikkelingssamenwerking vooral in de technische en beroepsopleidingen.⁶⁰ Het lager middelbaar onderwijs als voortzetting van het basisonderwijs krijgt minder aandacht van de Belgische ontwikkelingssamenwerking.

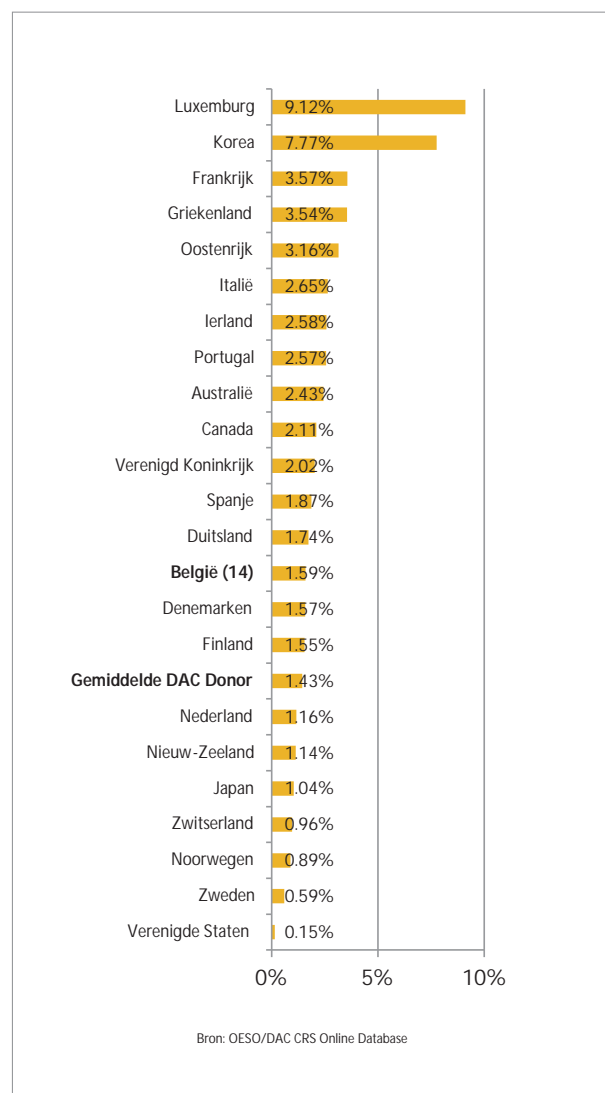
Figuur 2: Belgische ODA per onderwijsniveau als % van de totale ODA voor de onderwijssector

Figuur 3: ODA voor Basisonderwijs als % van de totale ODA

Figuur 4: ODA voor Middelbaar Onderwijs als % van de totale ODA

Waar zitten de meisjes?

Gezien de moeilijkheden die er al zijn om een eenduidig cijfer te geven voor de investeringen in het basisonderwijs en middelbaar onderwijs, is het **uitgesloten een betrouwbaar cijfer te geven voor de investeringen van België in basisonderwijs en lager-middelbaar onderwijs specifiek voor meisjes.**

Er bestaat wel een zogenaamde 'gendermarker' die de uitgaven die rechtstreeks, onrechtstreeks of niets te maken hebben met gender in kaart brengen. In de praktijk laat de gendermarker echter niet toe gefundeerde uitspraken te doen over de mate waarin er specifieke aandacht is voor meisjes binnen de onderwijssector.⁶¹ Maar het is duidelijk dat de lage investeringen in het basis- en middelbaar onderwijs weinig goeds voorspellen voor de investeringen in onderwijs voor meisjes in het bijzonder.

Het is erg jammer dat de investeringen in basisonderwijs voor meisjes beperkt blijven. Niet alleen omdat investeren in het onderwijs van meisjes gelijk staat met investeren in de ontwikkeling van individuen, families, gemeenschappen en landen, maar juist ook omdat **België zich in haar geografische concentratie**

grotendeels richt op landen waar meisjes het nog altijd heel erg moeilijk hebben om een volledige cyclus lager en lager middelbaar onderwijs te doorlopen.

Enkele voorbeelden:

- In vijf Belgische partnerlanden gaat minder dan 80% van de meisjes naar de lagere school (Mali, Mozambique, Niger, Palestijnse Gebieden en Senegal).
- In de helft van de Belgische partnerlanden bereikt minder dan 60% van de meisjes het laatste jaar van het lager onderwijs. (Benin, Burundi, Dr Congo, Mali, Mozambique, Niger, Oeganda, Rwanda, Senegal).
- In acht Belgische partnerlanden maakt minder dan 70% van de meisjes die het laatste jaar van het lager onderwijs halen de overstap naar het middelbaar onderwijs (Benin, Burundi, Mali, Mozambique, Niger, Oeganda, Senegal, Tanzania). In drie landen is dit zelfs minder dan 50%.
- In vijf Belgische partnerlanden kan minder dan de helft van de vrouwen boven de 15 jaar lezen en/of schrijven (Benin, Mali, Marokko, Mozambique, Niger, Senegal).^{62, 63}

7. Aanbevelingen

Plan België formuleert enkele aanbevelingen voor de Belgische ontwikkelingssamenwerking:

- 1. Verhoog de investeringen in het basisonderwijs en het lager middelbaar onderwijs. Specifieke aandacht voor de kwaliteit van het onderwijs is daarbij cruciaal. Kwaliteitsvol basis- en lager middelbaar onderwijs vormen immers de motor voor de onderwijsdeelname van meisjes.**

Concrete beleidsopties:

- De investeringen in basisonderwijs optrekken tot 4% van de totale Belgische ODA zodat België hetzelfde percentage van haar ODA aan basisonderwijs besteedt als de gemiddelde donor.
- Op korte termijn duidelijke engagementen aangaan wat betreft de Belgische bijdragen aan het Global Partnership for Education (GPE)⁶⁴ voor de jaren 2012, 2013 en 2014. Door een significante bijdrage te leveren aan het GPE zal België bovendien sterker kunnen wegen op het beleid van deze multilaterale actor. Zo kan België toezien op de kwaliteitsversterking van het basisonderwijs en participatie van meisjes in de GPE-portfolio.
- Nagaan op welke manier kwaliteitsvol basisonderwijs opnieuw een sterkere plaats kan innemen in de Belgische Bilaterale ontwikkelingssamenwerking. België is slechts in twee landen actief rond basisonderwijs. Bij de opmaak van de nieuwe indicatieve programma's (ISP) kan de relevantie, wenselijkheid en haalbaarheid van een Belgische herintrede in de onderwijssector besproken worden. In de landen waar België onderwijs als prioritaire sector heeft weerhouden (DR Congo, Burundi, Palestijnse Gebieden en Oeganda) vragen we dat België het basisonderwijs én het lager middelbaar onderwijs blijft ondersteunen.
- De investeringen in middelbaar onderwijs minstens op hetzelfde niveau houden en bij voorkeur verhogen. Bovendien vraagt Plan België om naast de investeringen in technische en beroepsopleidingen ook aandacht te hebben voor het (algemeen) lager middelbaar onderwijs, met name voor meisjes.

- 2. Ondersteun overheden en de burgermaatschappij in het Zuiden bij het nemen van concrete initiatieven die de socio-culturele en economische drempels voor onderwijs voor meisjes wegnemen.**

Concrete beleidsopties:

- Investeren in sensibiliseringscampagnes rond het belang van onderwijs voor meisjes. Verder moet er aandacht zijn voor initiatieven rond het bestrijden van kindhuwelijken, tienerzwangerschappen en andere vormen van genderongelijkheid en –discriminatie in de samenleving.
- Initiatieven nemen die de economische drempels voor onderwijsdeelname van meisjes aanpakken zoals inkomstenverhoging van ouders, schoolmaaltijden en gezondheidprogramma's op school.
- Scholen en onderwijssystemen meer gendervriendelijk maken door te investeren in vorming voor leerkrachten rond gender, gescheiden toiletten voor jongens en meisjes, opleiding van vrouwelijke leerkrachten, bestrijden van fysiek, seksueel en psychologisch geweld op school enz.

- 3. De Belgische strategie voor de sector onderwijs fundamenteel herzien opdat ze bijdraagt aan het verwezenlijken van de Millenniumdoelstellingen en tegemoetkomt aan de problemen en uitdagingen van onderwijssystemen in het Zuiden. Kwaliteitsvol basisonderwijs en (lager) middelbaar onderwijs, net als aandacht voor kwaliteit, specifieke noden van meisjes en andere achtergestelde groepen horen daarbinnen een prominente(re) plaats te krijgen.**

8. Onze programma's in Laos en Niger

Laos: investeren in onderwijs voor meisjes loont!

Laos is een land met zeer grote etnische diversiteit. Laos kent wel 49 verschillende etnische groepen. De etnische achtergrond speelt in Laos een grote rol in de onderwijskansen van meisjes. Meisjes van etnische minderheden gaan er immers beduidend minder vaak naar school dan meisjes van de Lao meerderheid. In afgelegen gebieden waar vooral etnische minderheden wonen, gaat bijvoorbeeld 49% van de meisjes naar het lager onderwijs, tegenover 90,5% van de meisjes in de stedelijke gebieden⁶⁵ waar vooral Lao wonen.

Bokeo is één van de provincies waar Plan Laos erg actief is. Deze provincie kent wel 15 verschillende etnische groepen. De gemeenschappen liggen er vaak erg afgelegen, soms zelfs verschillende dagen reizen (per boot en te voet) van de dichtstbijzijnde weg. De scholen bieden er slechts enkele leerjaren aan (zogenaamde onvolledige scholen), waardoor kinderen na het 2^e of 3^e leerjaar naar een school buiten hun dorp moeten. Vooral voor meisjes is dit een reden om niet langer naar school te gaan. Ouders maken zich immers snel zorgen over de veiligheid van hun dochters. Bovendien zijn dochters dan te lang van huis om te kunnen meehelpen in het huishouden.

De kwaliteit van het onderwijs is ook erg laag: de lessen zijn niet relevant, de leerkrachten gebruiken geen motiverende lesmethodieken, kinderen begrijpen de leerkrachten die Lao spreken niet enz. Bovendien blijkt dat meisjes op school het slachtoffer worden van pesten, fysiek en zelfs seksueel geweld. Op deze manier wegen de voordelen van naar school gaan vaak niet op tegenover de nadelen die ouders ervan ondervinden.

Om dit te verhelpen zetten Plan Laos en Plan België sterk in op het verbeteren van het onderwijs in de provincie Bokeo, uiteraard in samenwerking met de lokale overheden en gemeenschappen. Plan Laos doet dit door leerkrachten te trainen in het gebruik van actieve lesmethoden en klasmanagement, lesmateriaal te voorzien en samen te werken met leerkrachten aan het relevanter maken van de lessen voor de lokale context. Plan Laos investeert ook in de oprichting van dorpscomités die waken over het kindvriendelijk karakter van de scholen en die de leden van de gemeenschap bewust maken van het belang van onderwijs voor meisjes. Plan investeert verder in de bouw van toiletten in scholen en het verstrekken van onderwijsbeurzen aan kansarme meisjes.

De eerste resultaten van deze inspanningen zijn alvast positief. Niet alleen gaan er meer meisjes naar school dan vroeger, de stijging is sterker voor meisjes dan voor jongens en groter in de projectgebieden van Plan dan in de gebieden waar Plan niet werkt. Bovendien blijkt dat meisjes die de kans krijgen om naar school te gaan, meer gemotiveerd zijn en betere resultaten halen. Dit blijkt uit hun verhoogde inzet in de klas en hun verhoogd bibliotheekbezoek. Investeren in onderwijs voor meisjes levert wel degelijk op.

Onderwijs voor meisjes in Niger: een hele uitdaging

De onderwijskansen voor meisjes zijn haast nergens zo klein als in Niger, een van de armste landen van Afrika. Bijna de helft van de bevolking moet rondkomen met minder dan 1,25 US\$ per dag.⁶⁶ Met een laatste plaats op de internationale 'Onderwijsindex'⁶⁷, zijn de kansen op een volledige cyclus kwaliteitsvol lager en lager middelbaar onderwijs zowel voor jongens als meisjes erg klein. Meisjes hebben het daarbij nog een stuk moeilijker dan jongens. Minder dan de helft (47%) van de meisjes⁶⁸ gaat naar de lagere school (tegenover 60% van de jongens). Slechts 1 op 3 (34%)⁶⁹ meisjes slaagt erin om de lagere school af te maken (t.o.v. 48% van de jongens).

De helft van de Nigerese meisjes trouwen voor hun vijftiende. Van deze meisjes wordt vooral verwacht dat ze later de zorg voor hun echtgenoot, de kinderen en het huishouden zullen opnemen. Een betaalde job buitenshuis is voor weinig Nigerese vrouwen weggelegd. Meisjes helpen van jongs af aan hun moeder in het huishouden. Ze halen water, brandhout, zorgen voor het eten of passen op kleinere broertjes en zusjes. Soms worden ze ook ingezet om een klein handeltje draaiende te houden. Zo helpen ze hun moeder en leren ze meteen alles om later 'een goede echtgenote en moeder' te zijn.

De kwaliteit van het onderwijs in Niger is zeer laag. Kinderen die op school zitten, leren er nauwelijks iets bij. Meisjes lopen op weg naar school maar ook op school de kans om het slachtoffer te worden van geweld. Ook al is het onderwijs officieel gratis, toch worden ouders verwacht om bij te dragen in de kosten voor de aanschaf van schoolgerief, handboeken en schoolmaaltijden. Naar school gaan is vaak zo duur dat ouders niet al hun kinderen naar school kunnen sturen.

Veel ouders houden er een logische redenering op na: *"Niet alleen leren onze meisjes weinig bij op school, het is er onveilig en duur. Ondertussen krijgen we ook geen hulp in het huishouden en zijn we niet zeker of onze dochter wel de kennis en vaardigheden opdoet die ze later zal nodig hebben."*

Om het onderwijs te verbeteren investeren Plan België en Plan Niger (in overleg met de Nigerese overheid) in de opleiding van leerkrachten. Ze hebben daarbij specifieke aandacht voor de situatie van meisjes in het onderwijs. Ze investeren in de bouw van scholen en gescheiden schooltoiletten voor jongens en meisjes en het installeren van speelpleinen waar meisjes veilig zijn voor geweld. Tegelijkertijd wordt er werk gemaakt van bewustmaking over het belang van onderwijs voor meisjes. Zo worden er onder meer leerlingenraden en oudercomités opgericht die het opnemen voor de rechten van meisjes op school. Deze raden proberen ouders van meisjes die nog niet naar school gaan te overtuigen. Ze controleren ook de directies van de scholen opdat er regelmatig en kwaliteitsvol lesgegeven wordt.

Eindnoten

- 1 Paying the Price – The economic cost of failing to educate girls. (2008). Plan International
- 2 Psacharopoulos 1994, Psacharopoulos en Patrinos 2002, in Herz & Sperling (2004) What works in girls Education, p. 22
- 3 World Food Programme
- 4 The Single Best Investment p. 2 / Dollar & Gatti (1999) uit "Because I am a girl – The State of the world's Girls 2009: Girls in the global economy: adding it all up", p. 158
- 5 Smith & Haddad (1999) uit "Because I am a girl – The State of the world's Girls 2009: Girls in the global economy: adding it all up", p. 158
- 6 Klasen (1999) uit "Because I am a girl – The State of the world's Girls 2009: Girls in the global economy: adding it all up", p. 158
- 7 "Because I am a girl – The State of the world's Girls 2009: Girls in the global economy: adding it all up", p. 158
- 8 De Wereldbank, <http://go.worldbank.org/F5K8Y429GO>
- 9 Paying the Price. The economic cost of failing to educate girls. (2008). Plan International + WB Girls Education Website
- 10 Schultz (1993) uit "Because I am a girl – The State of the world's Girls 2009: Girls in the global economy: adding it all up", p. 158
- 11 De Wereldbank <http://go.worldbank.org/F5K8Y429GO>
- 12 Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
- 13 Making Rights Realities. Researching Education Access, Transitions and Equity. 2011. CREATE – Consortium for Research on Educational Access, Transitions and Equity. University of Sussex/DFID
- 14 Education for All Global Monitoring Report 2011, p. 75
- 15 Education for All Global Monitoring Report 2011 – Statistical Tables
- 16 Education for All Global Monitoring Report 2011, p. 74
- 17 Interview Keith Lewin
- 18 Education for All Global Monitoring Report 2011, p. 75
- 19 Education for All Global Monitoring Report 2011, p. 75
- 20 Education for All Global Monitoring Report 2011 – Statistical Tables
- 21 Ratio Meisjes/Jongens in Gross intake Rate to Last Grade of Primary. Education for All Global Monitoring Report 2011 – Statistical Tables
- 22 Education for All Global Monitoring Report 2011, p. 68
- 23 Education for All Global Monitoring Report 2010 – Gender Overview – Paper for Beijing +15 Consultation – pp. 17-18
- 24 Education for All Global Monitoring Report 2010 – Gender Overview – Paper for Beijing +15 Consultation – pp. 19-24
- 25 Education for All Global Monitoring Report 2003 Gender – Hoofdstuk 3
- 26 Education for All Global Monitoring Report 2003 Gender – Hoofdstuk 3
- 27 Education for All Global Monitoring Report 2003, p. 45
- 28 Unesco 2003 p. 60 in The Impact of Women Teachers on Girls Education, UNESCO Advocacy Brief.
- 29 Impact of Women Teachers on Girls Education, UNESCO Advocacy Brief
- 30 Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, p. 42
- 31 Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, p. 43
- 32 Education for All Global Monitoring Report 2003 Gender – Hoofdstuk 3
- 33 Education for All Global Monitoring Report 2003 Gender – Hoofdstuk 3
- 34 Barriers to Girls Education, Strategies and Interventions, UNICEF
- 35 Count Every Child
- 36 Take the Vow – Plan UK
- 37 <http://theelders.org/child-marriage/about-child-marriage>
- 38 Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, pp. 45-74
- 39 Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, p. 45
- 40 Gilmore 1997, in Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, p. 71
- 41 Lloyd et al. 1998, Khandkher 1996, in Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, p. 68
- 42 Rugh 2000, in Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, p. 65
- 43 Duflo 2001, in Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, p. 56
- 44 Miller – Grandvaux (2002) What Works in Girls Education, p. 56
- 45 Deininger 2003, Tomasevski 2003, Rugh 2000, Filmer 1999, Burns et. al. 2003 & coalition for Health and Education rights, in Herz & Sperling (2004) What Works in Girls Education, pp. 46-48
- 46 Herz 1991, in What Works for Girls Education, p. 48
- 47 <http://diplomatie.belgium.be/nl/Beleid/Ontwikkelingssamenwerking/Themas/Gender/>
- 48 Beleidsnota 2012, minister van Overheidsbedrijven, Ontwikkelingssamenwerking en Wetenschapsbeleid
- 49 Beleidsnota 2012, minister van Overheidsbedrijven, Ontwikkelingssamenwerking en Wetenschapsbeleid
- 50 Official Development Assistance: bestedingen die voldoen aan de criteria van het Development Assistance Committee (DAC) van de OESO.
- 51 www.dgos.be
- 52 Aangezien we hier spreken over internationaal donorbeleid hanteren we vanaf hier conform de OESO DAC sectorcodes, de termen basisonderwijs (kleuteronderwijs, lager onderwijs en life skills) en middelbaar onderwijs (algemeen middelbaar onderwijs en beroepsopleiding).
- 53 www.dgos.be
- 54 Bij budgetsteun dragen donoren rechtstreeks bij aan de nationale begroting of de begroting van een bepaald ministerie.
- 55 Bij core-funding wordt de reguliere werking van internationale organisaties ondersteund, zonder aan te geven voor welke sector de bijdragen gebruikt moeten worden.
- 56 Basisonderwijs (incl. sector onbepaald) = Basisonderwijs + 50% sector onbepaald + 10% algemene begrotingshulp
- 57 17% indien men de core bijdragen aan multilaterale organisaties niet meetelt, 22% indien men dat wel doet.
- 58 Berekend op basis van de gegevens van de OESO/DAC Creditor Reporting system
- 59 Berekend op basis van de gegevens van de OESO/DAC Creditor Reporting system
- 60 Cijfers DGD
- 61 Slechts een klein deel van de onderwijsuitgaven krijgt '*gendergelijkheid als hoofddoelstelling*' als marker. Het grootste deel (61%) krijgt '*gender als significant nevendoeel*' als marker. 36% krijgt '*gender geen doelstelling*' of '*niet van toepassing*' als marker. Voor basisonderwijs krijgt zelfs 94% '*gender als nevendoeel*'. Slechts 2% krijgt marker '*gender als hoofddoelstelling*'. (Cijfers DGD)
- 62 Education for All Global Monitoring Report 2011 Statistical tables – cijfers 2008
- 63 Enkel landen waarvoor gegevens beschikbaar zijn worden weergegeven
- 64 Tot voor kort het EFA Fast Track Initiative
- 65 <http://www.undplao.org/mdgs/>
- 66 Education for All Global Monitoring Report 2011, Statistical tables
- 67 Educational Development Index
- 68 UIS Country Profile 'Niger' – NER = 47%
- 69 UIS Country Profile 'Niger' – Gross Intake Rate to Last Grade of Primary = 34%

“Er bestaat geen doeltreffender ontwikkelingsinstrument dan onderwijs voor meisjes. Als we willen dat onze inspanningen leiden tot een wereld waarin mensen een betere gezondheid hebben en die vreedzamer en rechtvaardiger is, dan moeten klassen over de hele wereld gevuld zijn met meisjes én jongens.”

Kofi Annan,
Voormalig secretaris-generaal van de Verenigde Naties

Plan België is een Belgische ngo die lid is van de internationale Plan-koepel, een ontwikkelingsorganisatie die actief opkomt voor de belangen van kinderen in 50 landen in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Plan stelt zich tot doel om de leefomstandigheden van kinderen overal ter wereld structureel te verbeteren. Dit gebeurt via ontwikkelingsprojecten in het Zuiden, beleidsbeïnvloeding in binnen- en buitenland en sensibilisering van de Belgische bevolking.

Redactie:
Hans De Greve
hans.degreve@planbelgie.be
Eindredactie: Dirk Blijweert
Lay-out: Brigid Sullivan
Foto's: Plan

Plan België vzw
Ravensteingalerij 3 B 5
1000 Brussel
Tel: 02 504 60 00
E-mail: info@planbelgie.be
www.planbelgie.be

Plan
Elk kind telt.